

Kötél Emőke

Benyomások Kundera „elviselhetetlen” könnyűségéről

— *Regény a regényről* —

„Ez a könyv nem több, mint egy gyakorló regényíró vallomása.” Válogatott esszék gyűjteménye, pontosabban hét részből álló esszé - a szerző szerint. Szerintem inkább hét esszészerű részből álló regény. Regény, amelyben megfogalmazza követelményeit a regénnyel szemben; összegyűjti egy jó regény kulcsszavait; elemzi a regény nagy alakjainak regényeit. Vagyis: ez a könyv nem kevesebb, mint beszélgetés Cervantessel, Broch-val, Kafkával és Milan Kunderával.

Tegyük sűrűvé a regényt! - mondja Kundera, és beolvaszt mindent ebbe a kötetbe. Láncra - logikus láncra - fűzi, amit fontosnak tart: esszé, költői történet, műelemzés, riport. Sőt nemcsak variál ezekkel, hanem ezeket is variálja: interjút vág szét, játszik regénye szereplőivel, hol itt-hol ott lépteti föl őket. - Miközben minden, számára fontos „nagy egzisztenciális témát” érint. Kaland, érzelmek, történelem, irracionálitás, idő, időtlenség, mítosz.

„Nem filozófus vagyok, hanem regényíró” - hangoztatja a szerző és mást sem tesz, mint filozofálgat, amúgy csendesesen, magában, mindenki előtt tagadva; filozófusok egész sorával érvel, cáfol. Az első részben megállapít egy tételt, s azt boncolgatja a továbbiakban: Egyetlen bizonyosság van, a bizonytalanság bölcsessége, mely nem más, mint a regény bölcsessége. A regénynek fel kell tárnia a bizonytalanságot, a viszonylagosságot - a lét ismeretlen részecskéit. „A regény egyetlen erkölce a megismerés.” Erre a közös témára fűzi fel hét kis gyöngyszemét. Mint a zenében: a hangok egyenértékűek. Egy jól megkomponált szimfónia, váltakozó gyorsaságú tételekkel. Mulattat, meghökkent, elvarázsol. Hét tétel - mint regényei többségében -, melyek mindegyike önmagában is befejezett egészet alkot. Mint minden műve, ez is felhívás: játékra, álomra, gondolkodásra, s felhívás az időhöz.

A regény szelleme: viszonylagosság, kétely, kérdés. A lét alappillérei. Kafka végeláthatatlan labirintusa... bolygónk kisiklott pályájáról - teljességgel érthetetlen. A világ csapda. S a regény annak vizsgálata, mi is az emberi élet ebben a csapdában. Hiszen a világ bezárul körülöttünk: „én vagyok én”. Ennek megragadása tehát az egzisztenciális probléma megragadása. Az író tehát a lét kutatója. S Kundera a „jelképek erdejében” kihúzott fonállal vezet végig bennünket - a gondolat irracionálisán. Hol Vergiliusként, hol mint Beatrice.

Paradoxonok között botladozunk. Megközelít minket a modern idők kunderai végparadoxon-ja. Vagy mi közelítjük meg őt? Szertefoszló értékeink és álmaink töredékeiben gázolunk. Megpillantani, megközelíteni, megragadni a vég pillanatát - ez a regényíró feladata. Fölfedezni, hogy ebben a pillanatban hogyan változik meg minden egzisztenciális kategória értelme. Vagyis: a Kundera által fontosnak tartott alapfogalmak hogyan értelmeződnek át Kundera regényeinek jelkódjaivá.

Azt vizsgálja, amit tagad, hogy vizsgálná: a lét valamelyik volatkozását. El akarja hitetni velünk, hogy semmit sem akar elhitéteni velünk. Ő maga a paradoxon, s ő maga irányít bennünket a végparadoxon felé, hogy mi is - mint megannyi regényíró, saját kis történelmünk alkotói - megragadhassuk azt a pillanatot. - Már nincs hely és lehetőség, hogy a megtalált pillanatban elmeneküljünk önmagunk elől. A regény képzeletvilága törekeny, veszendő világ - a lét veszendő.

Kundera elégedetlen az Isten teremtette világgal. Újat teremt. Bár sejti, hogy Isten kajánul vigyorogva figyel. De tudja, ha mindenki egyformán látná a világot, akkor a lét elszürkülne, a pillanat megfoghatatlanná válna - a regény eltűnne.

Kundera átfogja az egész klasszikus műveltséget, az európai történelmet. Megszilárdult benyomások, visszatérő gondolatok, melyekre felépít mindent. „Hosszú hajsza néhány illanó meghatározás után.” Vajon tudta-e, hogy ő is belépett az Alvajárókhöz? Feltehetően igen, de mint profi, hallgat róla. Hiszen nagyon is jól tudja, hogy mi nagyon is jól tudjuk.

A világ egy álarcosbál, s mi ugyanúgy üres formák közt keresgélünk, ahogy hősei is. Svejkek, K.-k és Don Quijoték futkosnak a lapokon. Nem a történelem viszi őket, ők viszik a történelmet. - Ebben a kunderai megvilágításban olvashatjuk végig korábbi Kundera-élményeinket: ...„a távoli visszhangok egyberinganak” (Baude-
laire)...

Ha „Dosztojevszkij az ész tébolyát ragadja meg”, akkor Kundera a cselekvés-képtelenség tébolyát boncolgatja. Megteheti, hiszen senkihez és semmihez nem kapcsolódik, egyedül „Cervantes alábecsült örökségéhez”. Kellően profánul azt is mond

hatnám, hogy valamennyien Cervantes fogadójából léptünk ki. Kundera is ezt teszi, miközben nyitott szemmel figyeli, hogy olvasói senkihez és semmihez nem kapcsolódnak, egyedül az ő izgalmasan megírt regényéhez. Mely nem másról szól, mint a regényről. Vagyis létünk megragadhatatlan paradoxonjairól. Rólunk.

Milan Kundera: A regény művészete

Európa Kiadó, 1992. Ford. Réz Pál

